

К.В. Діденко

Харківський національний університет будівництва та архітектури, Україна

ЗАЛУЧЕННЯ ТЕОРІЇ СОЦІАЛЬНОГО ПРОЕКТУВАННЯ ДЛЯ РОЗГЛЯДУ АРХІТЕКТУРНО-МІСТОБУДІВНОЇ ПРАКТИКИ СТОЛИЧНОГО ХАРКОВА

Стаття присвячена архітектурним та містобудівним комплексам столичного Харкова (на прикладі тих, що будувалися в межах чотирьох житлових концепцій), що розглядаються у дискурсі теорії соціального проектування. У статті виявлено аспекти та характеристики за якими можна пов'язати цю теорію з архітектурно-будівною практикою харківського.

Ключові слова: соціальне проектування, архітектурно-містобудівні концепції, людина радянська, столичний Харків.

Постановка проблеми

В історії кожної країни є події до осмислення яких суспільство буде повертатися знов і знов. Таким чином для Харкова, України та країн всього колишнього радянського союзу в цілому Жовтневий переворот та перетворення, що послідували за ним, стали основою для формування нової державності й ментальності – тобто того, що слід назвати «радянським суспільством».

Протягом майже 100 років як у країнах, що у минулому належали до радянського союзу так і у закордонних країнах було опубліковано багато наукових праць, де автори намагалися знайти відповіді на питання про сутність Революції й подальших трансформацій у суспільстві.

Необхідна теорія та «нова оптика», за допомогою якої було можливо вивчати історію країни як повністю штучного суспільства, як першого соціального проекту, в якому всі сторони життя і діяльності формувалися цілеспрямовано, свідомо і по-новому. Де був практично вирощений новий тип людини – «людини радянської». Досвід соціально-культурного, програмно-проектного експерименту, що переробив менталітет цілого народу і який до сих пір не вилучено.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

У дослідженнях, починаючи з 1960-х – 1970-х рр., терміни «програма житлового будівництва», «програма проектування будинків перехідного типу та будинків-комун» та «архітектурна програма» зустрічаються у працях В. Хазанової, О. Рябушина, Н. Білінкіна, С. Хан-Магомедова та ін. Зарубіжні теоретики, Е. Гольдзампт, К. Фремington, застосовуючи термін «програма», насамперед розглядали його у контексті розробок конструктивістів і виділяли програмний аспект як основоположний у їх проє-

ктних розробках. Термін житлова програма використовують дослідники авангарду та соцрозселення М. Бізнакова та С. Коткін, крім того вони кажуть про соціальні завдання які було поставлено до вирішення за допомогою цих житлових програм.

Б. Сазонов застосовував термін «програма», відносно діяльності ОСА, але зосереджувався на самій проектній діяльності та на її соціологічному аспекті, здатності впливати на фундаментальні соціальні процеси в суспільстві. Тема програми будівництва нових поселень та застосування цього терміну була продовжена у численних працях М. Меєровича та деяких працях Д. Хмельницького, де зустрічаються терміни «програма проектування міст», «програма «соціально-культурної» переробки населення» та «програма радянської індустріалізації». В цих працях закладено дуже цінну науково-дослідницьку та методологічну базу, яка допомогла розумінню соціальних процесів у 1920-х – 1930-х рр. та стала основою, завдяки якій стало можливим удосконалити термінологію.

Мета статті

Обґрунтувати та залучити теорію соціального проектування для розгляду архітектури та містобудування столичного Харкова.

Виклад основного матеріалу

Соціально-програмний зміст в архітектурі житла столичного Харкова як предмет архітектурно-теоретичного дослідження не може знаходитися в рамках тільки архітектурної теорії в силу своєї багатогранності. Ми можемо виділити декілька наукових областей крім теорії архітектури, які можуть претендувати на вивчення вищезазначеної проблематики: соціологія та історіографія. Кожна з зазначених областей приділяє основну увагу тільки її аспекту об'єкту нашого дослідження та розгля-

дає його у зв'язку з дискурсом теоретичної думки своєї дисципліни. Завдяки тому, що як правило всі ці дослідження залучають до наукового дослідження інші науки, вони спроможні вирішити виникаючі в процесі дослідження проблеми. Поєднання архітектурних, соціологічних та історіографічних уявлень про соціальний аспект не може бути простим зведенням одного уявлення з іншим, чи механічним їх поєднанням, тому як перелічені уявлення – це проєкції об'єкта, що розкривають його відтин з різних точок зору. Тобто нам потрібна специфічна теоретична модель (дискурс), де б різні аспекти можна було синтезувати та структурувати й було задано їх місто у цілісній системі.

В умовах дефіциту «скріплюючих» теорій для інтерпретації історії «руської революції» дискурс соціального проєктування, що націлений на розуміння співвідношення думок з результатами їх практичної діяльності, може зіграти роль зв'язуючого та впорядковуючого елементу (матриці) для побудови розуміння ролі архітектури й містобудування у 1920-і – 1930-і рр. як на території столичного Харкова, так і для радянської будівельної практики взагалі [1, 2].

Теорія соціального проєктування є відносно молодим напрямом, який являє собою метод, побудований завдяки синтезуванню історичних та соціологічних наук. «Соціальне проєктування» – науково обґрунтоване конструювання індивідом, групою або організацією системи параметрів майбутнього соціального об'єкта або якісно нового стану існуючого об'єкта [3;4]. Теорія соціального проєктування і є та цілісна система завдяки якій ми можемо систематизувати різні аспекти соціології, історіографії та архітектурної теорії.

Необхідно також звернутися до специфіки періоду в межах якого лежить наше дослідження. Специфіка цього періоду, який став переломним для всього пострадянського простору (для Харкова вдвічі, тому що для нього він став ще й столичним), є основоположною для створення цілісної системи дослідження. За минулі сто років у вітчизняній літературі і за кордоном було опубліковано тисячі наукових праць, в яких автори намагалися знайти відповіді на питання про сутність Революції 1917 року і наступних трансформаціях, що відбулися в країні.

У першій третині ХХ ст питання післявоєнного відновлення, пов'язані в першу чергу з забезпеченням житлом населення, починають входити в політичний дискурс. Архітектура й містобудування представляються як чи не єдиний інструмент вирішення соціальних проблем, що у 1920-і роки перетворилося на тенденцію. всередині самих дисциплін архітектури й містобудівництва позначилися два основні напрямки: «техніцистське», звернене до науково-технічних досягнень того часу,

того, що прагнуло до раціоналізації суспільного життя за допомогою архітектури і містобудування; та «культурно-соціальне», яке бачило в якості відправного пункту своєї діяльності суспільство й створене ним архітектурне середовище, що прагне скоріше до виправлення, ніж до реорганізації. Перший напрям широко представлено у містобудівельних проєктах лідерів авангарду – Ле Корбюзьє, В. Гропіуса, Е. Мая та ін. Серед останніх – П. Геддес, Т. Адамс, Ч. Рейли, М. Поет та ін. Детальніше зупинитися на «техніцистському» та «культурно-соціальному» підходах.

Техніцистський підхід мав наступні риси:

– змінення предмету проєктування, поширення завдань архітектури до проблем «життебудівництва», архітектура стала виконувати роль інструменту для соціальних трансформацій;

– утопічність архітектурних та містобудівельних концепцій, наявність ідеї тотальної трансформації суспільства (сплетення техніцизму й гуманізму, художні ідеали та вимоги політичних реформ);

– категорична відмова від традиційних форм проєктування та містобудування;

– наявність програм, що пов'язані з розробкою плану дій для досягнення цілі, втілення у життя будь якої концепції;

– потреба побудови нового суспільства, придатного для того, щоб у ньому жили чоловіки й жінки, підмінюється вимогою «формування» цих чоловіків й жінок, які будуть підходити цьому новому суспільству;

– зміни функцій сім'ї: тепер функцію виховання повинні були виконувати спеціалізовані установи (ясла, дитячі садки, школи-інтернати тощо).

Культурно-соціальному підходу були притаманні:

– виправлення, а не революційність в підході до проєктування та містобудівництва та відсутність ідеї тотальної трансформації суспільства;

– позиціонування сім'ї, як центральної складової одиниці суспільства;

– урахування основних потреб людини при проєктуванні, протиставлення формуванню людини для суспільства, проєктування суспільства для людських потреб;

– «По-перше діагноз та обстеження, а потім лікування» (П. Геддес);

– збереження історичних пам'яток та культурних споруд.

«Техніцистський» підхід став одною із складових теорій соціальної інженерії, яка протягом ХХ ст. еволюціонувала й переросла в теорію «соціального проєктування» як способу соціального управління, що представляє собою науково обґрунтоване конструювання індивідом, групою або організацією сис-

теми параметрів майбутнього соціального об'єкта або якісно нового стану існуючого об'єкту.

Серед відмінних рис соціального проектування виділяють наукову обґрунтованість, прогнозний характер і спрямованість на конструювання нових соціальних об'єктів – інститутів, груп або відносин.

Соціальний проект складається з низки елементів – це суб'єкт; об'єкт; ідея майбутнього (ціль); програма (задача); механізми й інструменти конструювання; результат (прогнозований і реальний). Класифікація за Л. Мазур [5].

Суб'єкт – організації та інститути, окремі особи чи групи, носить функцію ініціатора, розробника, виконавця проекту.

Об'єкт – окрема людина, соціальні групи, соціальні інститути, організації, суспільство в цілому.

Ідея (ціль) – це зміни соціального середовища чи нововведення, на яке орієнтовано проект. Ідея обов'язково включає в себе систему цінностей, залежить від світоглядної позиції суб'єкту проектування й знаходять відгук в ідеалі, який має подвійну функцію – прогнозу, тобто ідеал бажаного майбутнього, та регулюючу, закладаючи для суб'єкта та об'єкта проектування орієнтири у виборі соціальних практик.

Програма (цілі й завдання) – пов'язана з розробкою плану дій, який спрямовано на досягнення цілі. На відміну від ідеї програма звернена до практики й виконує функції тактичного забезпечення соціального проекту. Програма, як правило, має документовану форму й являє собою організаційно-правовий акт. Документування є обов'язковою умовою проектного рішення й може розглядатися як додатковий орієнтир для ідентифікації історичного явища як соціального проекту. В якості історичних аналогів програмних документів можуть виступати проекти, маніфести, устами, плани й інші різновиди організаційно-правової документації, пов'язаної з впровадженням інновацій та проведенням реформ.

Механізми – це складовий елемент соціального проекту, що забезпечує його реалізацію. До них можна віднести, за П. Бергером та Т. Лукманом, чотири основні способи перетворення різних рівнів реальності [6]:

1. *Хабітуалізація* – індивідуальний рівень. Суть цього механізму полягає у перетворенні нових ідей у індивідуальні повсякденні практики за допомогою впливу на пам'ять й поведінку людей.

2. *Типізація* – рівень соціальної групи. Конструювання нової реальності через впровадження нових зразків поведінки й відносин та перетворення їх у типові форми взаємодії. Типізації в соціальних практиках передують руйнування звичних норм повсякденності, у тому числі порушення усталених уявлень про добро і зло, добре й погане тощо.

3. *Інституалізація* – втілення нових ідей на рівні суспільства, яке визнало ці ідеї й зробило їх колективними уявленнями. Інституалізація закріплює типізацію не тільки на рівні уявлень й поведінки, а і відносин. Функції для підтримки, нормалізації й контролю реалізують громадські інститути, використовуючи різні методи впливу, в тому числі систему заохочень й санкцій, а також різні прийоми соціального інжинірингу – засоби, що впливають на людську свідомість за допомогою різноманітних інформаційних каналів – виховання, освіта, засоби масової інформації, літературу, мистецтво, рекламу, пропаганду тощо. Частиною інституалізації є реіфікація – так зване «орічевлення», при якому новостворені інститути й відносини сприймаються не тільки як звичні, а як природні і закономірні.

4. *Легітимація* – процес надання новим інститутам та відносинам статусу традиції. Він необхідний для передання новосформованих інститутів новим поколінням й обґрунтування їх законності. Основний інструмент конструювання на цьому рівні – право й законодавство.

Дія цих механізмів спирається на інструменти соціального конструювання, до яких належать:

- законодавство, найважливішою характеристикою якої є спадкоємність чи заперечування минулого досвіду;

- система регуляторів (фінансових, інформаційних, адміністративних тощо, у тому числі податки, цензура), що побудовані на використанні заборон та покарань чи ті, що спираються на дозволяючий міханізм;

- діяльність органів та інститутів, що забезпечують безпеку влади, в тому числі надзвичайних;

- агітація та пропаганда, які являють собою технології соціального інжинірингу, що орієнтовані на реалізацію тактичних завдань, актуальних сьогодні й зараз;

- виховання – технологія, яка вирішує довгострокові завдання типізації, конструювання норм поведінки та свідомості;

- культура (засоби масової інформації, освіта, наука, мистецтво, література, кіно), що діє на свідомість людини, його пам'ять, світогляд.

Результат соціального проектування – це те, що отримує суб'єкт проектування в підсумку своєї діяльності. Результат може співпадати з ціллю а може і не співпадати. Він може бути реальний, суб'єктивний та уявний.

Розглядані вище теоретичні та методологічні/прикладні положення соціального проектування дозволяють поглянути на певні історичні факти й процеси як результат цілеспрямованої діяльності людей для реалізації певних цілей. Отже, основуючись на цьому дискурсі ми можемо сказати, що на території колишнього союзу було розгорнуто соці-

льний проект, де архітектура виконувала функції трьох інструментів які служать соціальному проектуванню: агітація, культура, виховання.

Соціальний проект в контексті (дискурсі) проектного підходу являє собою різновид складно структурованого, динамічно розвивається явища, що є результатом управлінських практик, спрямованих на перетворення різних сторін життя суспільства і реалізованих в ідеології проектного підходу.

Використання проектного підходу для пояснення історичних явищ передбачає розуміння його історичної обумовленості, оскільки в практиці управління він з'явився відносно пізно. В якості найважливіших умов/ передумов застосування проектного підходу як варіанти історичних практик виступають раціоналізація і спеціалізація процесів управління, а також поширення на рубежі XIX-XX ст. техніцистських уявлень про роль наукового знання. У цьому сенсі новітня історія певною мірою може розглядатися як результат використання сучасних управлінських технологій, що повинні враховувати дослідники.

Таким чином, соціальні проекти являють собою особливий різновид історичних фактів, пов'язаних з діяльністю по перетворенню навколишнього світу відповідно до ідеальних уявлень про нього. Вивчення історичних соціальних проектів направлено, перш за все, на аналіз минулого досвіду, а завдання історичного дослідження припускають оцінку ефективності результатів проектів, розуміння причин і передумов реалізації історичного експерименту, умов розробки ідей та їх трансформації в політичні рішення, механізмів і соціо-психологічні закономірностей розробки і реалізації проектів.

Для радянської історії 1917 – поч.1930-х рр. характерні багато з вищеназваних рис. Можна сказати, що суспільство перших десятиліть після революції – це унікальний приклад масштабного та цілеспрямованого конструювання суспільства майбутнього, яким його бачили революційні реформатори. Ідеї, що були покладені в основу радянського проекту, запозичено В. Леніним з трудів К. Маркса, Ф. Енгельса, адаптовано до практики революційних перетворень й соціалістичного будівництва в країні, що знаходилася на етапі первинної індустріалізації, а потім конкретизовано у програмних документах та в працях політиків радянської епохи.

Архітектурні та містобудівні концепції як інструмент для створення «нової радянської людини». Зміни у суспільному житті, відобразилися в організації будівництва і проектної діяльності столичного періоду Харкова. Так, індустріалізація яку породила промислова революція змінила життя багатьох людей. Сутністю періоду індустріалізації стало виробництво мільйонів однотипних стандар-

тизованих продуктів. Зміна технологій принесла значні трансформації, глобальне перетворення всіх форм соціального й індивідуального буття. У сфері навчання було утворено систему для підготовки поколінь молодих людей для виконання їх ролі у індустріальному суспільстві, уніфікованої робочої сили, що була потрібна для потокових ліній виробництва. Було зроблено кроки для перетворення сімейного укладу – ключові функції сім'ї були розподілені між новими спеціалізованими установами: рощення та виховання дитини передано яслам, дитячим садкам та школам; виконання роботи по дому, що була традиційно покладена на жінку, перекладалася на новостворені типи установ – фабрики кухні та пральні, а жінка, звільнена від домашніх турбот, повинна була стати повноцінним робітником. Ідеї усупільнення побуту та культурної просвіти, які імплементалися у 1920-і – 1930-і рр., вимагали нової типології архітектурних споруд, яка би впроваджувала новітні функції. На цьому ідеологічному тлі була розроблена нова типологія будівель та винайдені й реалізовані нові концепції житлових комплексів.

Архітектурні та містобудівні концепції у столичному Харкові та їх взаємозв'язок із архітектурно-містобудівної практики в країнах Заходу. На території столичного Харкова було розгорнуто чотири концепції соціально-житлової структури: місто-сад, будинок-комуна, житловий комбінат та соцмісто.

Формування цих концепцій у столичному Харкові можна розглядати в контексті основних тенденцій соціалізації архітектурно-містобудівної практики в країнах Заходу і вибудувати в паралелі з етапами розробки цих концепцій в СРСР. Етапи, протягом яких розроблялися концепції, можна умовно вистроїти у такій послідовності: некритичне запозичення західних буржуазних моделей («місто-сад»), спроби соціальної інноватики, натхненні класикою утопічного соціалізму (будинки-комуна як перевтілення фаланстеру); конструювання нових функціонально-просторових моделей як засобів реалізації соціальної доктрини (житлові комбінати); соціально-економічне винахідництво в контексті галузевого планування (соцмісто). Практична перевірка моделей, що створювалися на кожному з етапів, ставала стимулом для нових пошуків [7, 8].

У 1923-1925 рр. для будівництва перших робочих селищ було залучено модель «міста-саду», що набула поширення в Європі й Америці. Зокрема, цю модель було застосовано Фордом для забезпечення кваліфікованих робітників на випадок економічної кризи. Модель «міста-саду», яку було створено соціологом-утопістом Е. Говардом на рубежі XIX-XX ст., znana архітекторам ще до революції та поселення якої функціонували в Західній Європі

(Берліні, Дрездені, Дюссельдорфі, Летчворті, Харборні, Римі, Хілверсумі та ін.) у перші повоєнні роки надихала і радянських архітекторів [7]. В СРСР ця концепція застосовувалася у низці великих міст: Москві, Ленінграді, Єкатеринбурзі і Харкові. Перші кроки у житловому будівництві було зроблено при будівництві робочих селищ в Харкові в 1923 р. (одно-двоповерхові будинки від заводу ВЕК на Московському проспекті та вул. Плеханівській, будинки в селищах Червоний Жовтень і Червона Баварія). Центром такого поселення був, зазвичай, виробничий чи промисловий об'єкт, що забезпечував населення робочими місцями, визначав необхідну кількість робітників і службовців, був джерелом суспільно-культурного життя поселення.

В середині 1920-х рр. архітектори роблять перші спроби втілити в життя концепцію будинку-комуни, яка бере свій початок від ідей соціалістично-утопістів, перш за все Ш. Фур'є, про створення фаланстера, з максимальним усупільненням побуту. Концепція «будинку-комуни» робила рішучий крок до колективізації та індустріалізації побуту. В її основу було покладено ідею про максимальне вивільнення часу для особистісного саморозвитку. Необхідність в будівництві такого житла обґрунтовувалася гострою житловою кризою, умовами жорсткої економії коштів, а також необхідністю відмови від пережитків старого і переходу до нового побуту. Увагу було зосереджено на пошуку економічних планувальних рішень, що відповідали духу колективізму – мінімалістські житлові осередки без ванних кімнат, з загальними кухнями і санвузлами на поверсі (або з кухнями-нішами і індустріальними сантехнічними кабінами), зате з великими приміщеннями для колективних занять і культурного дозвілля. Прання, миття, приготування їжі виносилися в банно-пральні комбінати і фабрики-кухні, згруповані в окремий функціональний блок.

Період 1927-1934 рр. тісно пов'язаний з концепціями житлового комбінату і соцміста. З 1927 р. обсяги будівництва в СРСР різко збільшуються; можливості для цього створювала централізація управління і проектування в поєднанні з повним одержавленням виробничих потужностей. При всіх галузевих відомствах і великих промислових підприємствах створюються проектно-будівельні кооперативи. На цій новій організаційно-виробничій основі в к. 1920-х рр. Харкові починається масштабне будівництво «житлових комбінатів». Житлові комбінати, як і будинки-комуни, представляли собою великі комплекси, які об'єднували в єдиній структурі житло і підприємства побутового і соціально-культурного обслуговування – не тільки їдальні і фабрики-кухні, лазні і пральні, магазини першої необхідності, але також клуби, бібліотеки-читальні, дитсадки-ясла та школи.

Відмінністю концепції житлового комбінату від попередньої було нове розуміння цільового призначення. З процесів індивідуального розвитку, на яких було зосереджено проектування будинків-комун, увагу було перенесено на процеси суспільного виробництва. Житловий осередок став розглядатися як частина великого технологічного комплексу.

По-перше, щоб жінки нарівні з чоловіками були залучені у виробництво, їх треба було вивільнити від домашньої роботи – завдяки громадським їдальням, фабрикам-кухням, пральням і хімчисткам і т.п. По-друге, держава прагнула взяти на себе важливу функцію виховання дітей – від ясел і дитячих садів, шкіл і будинків-інтернатів цілодобового перебування до технікумів і вузів. Відділення дітей від сім'ї і занурення їх в систему «наукового виховання» повинні були максимально прискорити формування нової людини, вільної від «пережитків капіталізму».

Послідовній реалізації цієї програми повинні були сприяти житлові комбінати (комплекси «укрупненого житла»), які пропагувалася в журналі конструкторів «Сучасна архітектура» (СА) [10].

Проектування і втілення житлових комбінатів в Харкові в 1925-і – 1930-і рр. має прямі аналогії з появою аналогічних об'єктів в Москві (1927-1930 рр.) і у Відні (1919-1934 рр., період так званої «Червоного Відня»). У столиці Австрії муніципальна влада, керована соціал-демократами, з 1919 р. приступила до реалізації своєї програми житлового будівництва. Початкові ідеї забудови ґрунтувалися на концепції міст-садів, але незабаром змінилися ідеєю будівництва «суперблоків» з загальними пральнями, дитячими садками, бібліотеками, майстернями і магазинами. За десять років в «суперблоках» було створено 65 тис. квартир; всього було побудовано десять великих комплексів – Зандлейтн Гоф; Енгельсгоф; Карл-Маркс-Гоф; Карл-Зейц-Гоф; Мітлінгергоф; Рабенгоф; Джордж-Вашингтон-Гоф; Зідлунг-Фрайгоф; Ам-Лааер-Берг і Вільдгансгоф [11].

Ідея «соціалістичного міста» була по часті перенесенням робочої схеми організації буття у житловому комбінаті на просторовий масштаб цілого міста. Це стосується цільової функції сприяння суспільному й особистісному розвитку, створенню «нової людини». З іншого боку, соцмісто створювалося як додаток до промисловості, як «місто в системі єдиного народно-господарчого плану» (Б. Єрофалов) [12], як інфраструктурний, забезпечувальний об'єкт при виробництві. Подібність завдань підкреслювалася навіть назвою – житловий комбінат «Новий Харків», – яку початково мало селище ХТЗ Містобудівники та архітектори тут вирішували завдання раціонального розміщення на території міста об'єктів розподільчої системи та їх зв'язку з житлом, розрахункового розподілу (графіків руху, інтенсивності та ін.), питань достатньої кількості і

потужності об'єктів обслуговування. Цей тип розселення і обслуговування при виробництві, став складовою частиною програми розвитку індустріального комплексу Харкова.

Висновки

1. Виявлено, що цілісне уявлення про соціальний аспект зведених у столичний період об'єктів і комплексів житлової інфраструктури можливе лише при системному підході. Для розуміння контексту житлового будівництва того часу у сферу архітектури необхідно інтегрувати наукові знання з соціології та історіографії, тому що тільки на основі міждисциплінарної дії можливо зрозуміти складне історичне та соціокультурне тло, на якому розгорталися нові теоретико-архітектурні розробки того часу. В якості методологічної бази для дослідження соціально аспекти та інтеграції соціального та історіографічного знань в область архітектури запропоновано використання теорії соціального проектування. Встановлено, що в дискурсі цієї теорії архітектура стає інструментом соціального конструювання нової суспільної свідомості, а також одним з механізмів реалізації соціального проекту на всіх рівнях реальності: хабітуалізації – рівня індивіду, типізації – рівня соціальної групи, інституалізації – рівня суспільства та легітимації – рівня традицій.

2. Виявлено, що у системі соціального проектування архітектурні й містобудівні концепції 1920-х – поч.1930-х рр. були складовою макропроекту та цільових програм, які орієнтувалися на реорганізацію суспільства в цілому. Відповідно, соціально-житлові об'єкти, які зводилися згідно досліджуванним концепціям, були орієнтовані на суцільну перебудову суспільної свідомості.

3. Виявлено, що у 1920-ті рр. у професійний дискурс архітектурного авангарду увійшло розуміння проектної діяльності як потужного інструменту, що перетворює соціальну дійсність. В архітектурі та містобудуванні Харкова досліджуваного періоду запанував техніцистський напрям, звернений до раціоналізації за допомогою архітектури та містобудування всього суспільного життя. Основним змістом цього напрямку стала соціальна інноватика, тобто пошук і широке практичне застосування нових моделей розселення і нової функціонально-просторової типології.

4. Розглянуто реалізації авангардних концепцій в умовах розбудови соціально-житлової інфраструктури столичного Харкова. У 1920- і рр. формування архітектурно-містобудівних концепцій в СРСР (у переклику з основними соціальними ідеями архітектурно-містобудівної практики Заходу) відбувалося у такій послідовності: некритичне запозичення західних буржуазних моделей («місто-сад»), спроби соціальної інноватики, натхненні класикою

утопічного соціалізму (будинки-комуна як перевтілення фаланстеру); конструювання нових функціонально-просторових моделей як засобів реалізації соціальної доктрини (житлові комбінати); соціально-економічне винахідництво в контексті галузевого планування (соцмісто). Практична перевірка моделей, що створювалися на кожному з етапів, ставала стимулом для нових пошуків.

Література

1. Горбачев, О. В. Теории конструирования социальной реальности в XX веке и советский проект. 1917 год в России: социалистическая идея, революционная мифология и практика [Текст] - сб. науч. тр / О.В. Горбачев. – Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2016. - с. 29–50.
2. Мазур, Л. Н. От истории Октября к истории Русской революции: сравнительный анализ методологических подходов к оценке событий 1917 года [Текст] / Л.Н. Мазур. – Екатеринбург: Изв. Урал. федер. ун-та. Сер. 2, Гуманитарные науки. 2017. Т. 19. № 3 (166). с. 9–30.
3. Buchli, V. (2013) An Anthropology of Architecture. London.: Berg Publishers, 224.
4. Carlson, B. (2005) Social Engineering, 1899–1999: A Odyssey through The New York Times. *American Studies in Scandinavia*, 37: 1., 69.
5. Діденко, К.В. Соціально-житлові програми в архітектурі столичного Харкова (1917-1934) [Текст]: дис...канд.архітектури / К.В. Діденко. – Х., 2019. – 236 с.
6. Раннесоветское общество как социальный проект (1917 – 1930-е гг.) [Текст]: моногр.: в 2 частях. Ч.1. Страна Советов: Пространство власть экономика. [кол. авт.; под общ. Ред. Л.Н. Мазур; М-во науки и высш. Образования, Урал. Федер.ун-т.]. Екатеринбург: Изд-во Урал. Ун-та, 2018. - 468 с.
7. Бергер, П. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания [Текст]. / П.Бергер, Т. Лукман; пер. Е. Д. Руткевич. Москва: Медиум, 1995. - 323 с.
8. Didenko, C., Bouryak, A., Antonenko, N., (2016) Residential housing in Kharkov (Ukraine) 1920-1935. *ZARCH Journal of interdisciplinary studies in architecture and Urbanism*. Spain, 5. 68 – 85.
9. Bouryak, A., Didenko, C., Deryabina-Konoplyova, O. (2005, December 16-17). Brief history of clubs for people in Kharkov – the first soviet capital of Ukraine. *Les architectures de la culture. Maisons du peuple aux maisons de la culture: Proceeding of International Conference*. Paris: Docomomo, 54 – 58
10. Вегман, Г. Укрупненное жилье. [Текст]/ Г.Вегман // Современная архитектура. – 1927, - №1. - С. 37-41.
11. Борисенко, М. Ю. Красная Вена для Красной Москвы. [Электронный ресурс]. / М.Ю. Борисенко – Режим доступа <https://cyberleninka.ru/article/v/krasnaya-vena-dlya-krasnoy-rossii>.
12. Ерофалов, Б. Л. Постсоветский город [Текст] /Б. Л. Ерофалов. – Киев; Тольятти: Издательский дом А.С.С.; НИИТИАГ, 2002. - 112 с.

References

1. Gorbachev, O.V. (2016) Theories of constructing social reality in the XX century and the Soviet project. 1917 in Russia: socialist idea, revolutionary mythology and practice: collection of books. scientific tr Yekaterinburg. 29-50.

2. Mazur, L. N. (2017.) From the history of the October Revolution to the history of the Russian Revolution: a comparative analysis of methodological approaches to assessing the events of 1917. *Izv. Ural. Feder. un-that. Ser. 2, Humanities*, 19, 3. 9-30.
  3. Buchli, V. (2013) *An Anthropology of Architecture*. London.: Berg Publishers, 224.
  4. Carlson, B. (2005) Social Engineering, 1899–1999: A Odyssey through The New York Times. *American Studies in Scandinavia*, 37: 1., 69.
  5. Didenko, K.V. (2019) Social housing programs in the architecture of metropolian Kharkiv (1917-1934). Candidates dis. Kharkiv, 236.
  6. Early Soviet society as a social project (1917 - 1930s): monograph: in 2 parts. Part 1. Country of Soviets: Space power economy. [count author; under the general. ed. L.N. Masur (2018); M-science and higher. Education, Ural. Feder. Un-t.]. Yekaterinburg: Publishing House of Ur. Univ., 468.
  7. Berger, P., Luckman, T. (1995) *Social construction of reality. A treatise on the sociology of knowledge*. [Trans. E. D. Rutkevich]. Moscow: Medium, 332.
  8. Didenko, C., Bouryak, A., Antonenko, N., (2016) Residential housing in Kharkov (Ukraine) 1920-1935. *ZARCH Journal of interdisciplinary studies in architecture and Urbanism*. Spain, 5. 68 – 85.
  9. Bouryak, A., Didenko, C., Deryabina-Konoplyova, O. (2005, December 16-17). Brief history of clubs for people in Kharkov – the first soviet capital of Ukraine. *Les architectures de la culture. Maisons du peuple aux maisons de la culture: Proceeding of International Conference*. Paris: DOCOMOMO, 54 – 58
  10. Wegman, G. (1927, No. 1.) The enlarged housing. *Modern architecture*, 37-41
  11. Borisenok, M. Yu. (2017) Red Vienna for Red Moscow. Retried from: <https://cyberleninka.ru/article/v/krasnaya-vena-dlya-krasnoy-rossii>.
  12. Erofalov, B. L. (2012) *Post-Soviet city*. Kiev; Tolyatti: A.S.S Publishing House; NIPIAG, 112.
- Рецензент:** доктор архітектури, доцент, завідувач кафедри Основ архітектури О.П. Буряк, Харківський національний університет будівництва та архітектури, Харків, Україна
- Автор:** ДІДЕНКО Катерина Володимирівна
кандидат архітектури, асистент кафедри Основ архітектури
Харківський національний університет будівництва та архітектури
E-mail – yekaterina.didenko@gmail.com
ID ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-2567-686X>

INVOLVEMENT OF THE THEORY OF SOCIAL CONSTRUCTION FOR CONSIDERATION OF ARCHITECTURAL AND CITY BUILDING PRACTICE

K. Didenko

Kharkov National University of Construction and Architecture, Ukraine

Social aspects of the formation of architectural complexes in metropolian Kharkov have not yet been analyzed in homeland architectural theory. The study into "Kharkov constructivism", due to unfortunate historical occurrence, is still in fact at the initial stage. Theses of Kharkov authors illuminate this phenomenon in general or analyze some of the most significant sights.

Approaches to the study of social aspects of architecture and urban development went through several stages. Architectural theory of the late 1940s- the beginning of 1950s was sharply critical of the architectural and urban planning experiments in the 1920s. The XXth century Soviet history of architecture in the 1960s and 1970s was marked by ideological rehabilitation of constructivism, including social experiments of the 1920s - early 1930s. A turn from apologetics of the 1960s - 1980s to critical analysis of the architecture and urban development of the avant-garde was indicated at the beginning of 2000s by the studies considering Soviet architectural and urban planning practice in the context of public behavior management as a tool for structuring general population to achieve political goals. Foreign studies into the Soviet avant-garde sprang up in the 1970s - early 1980s affected by Western sociology where architecture began to be viewed as a tool for managing social processes and new types of structures and models of urban planning organization- as "a transition from social to material". Many studies highlighted the influence of Soviet architectural and urban planning programs of the 1920s and 1930s on the system and structure of public consciousness.

There was established that large-scale housing, cultural and domestic construction was carried out as part of the capital's administrative and government center creation programs and the formation of an industrial complex. There were identified four conceptual approaches for housing construction, they were consistently implemented during the realization of the two above-mentioned programs: garden city, communal house, housing complex and social city.

In these programs, the concepts of "garden city" and "communal houses" were practically tested and reasonably rejected, and the most productive models were residential complexes and social city.

Keywords: social construction, architectural and urban concepts, soviet human, metropolian Kharkov.